

Máriás József

Újraolvasott esszék Ady Endrétől

Az esszé több mint négyszáz éves hagyománya a magyar irodalomban a 20. században jutott csúcspontra, s érett a társadalmi gondolkodást meghatározó, a közéleti cselekvést befolyásoló erővé. Az értekező próza műfajába tartozó irodalmi igényű alkotás szabad folyást ad a gondolkodásnak, az adott témát áttekinthetőbbé téve veti fel a kor legégetőbb kérdéseit, vélemény- és tudatformáló, állásfoglalásra készítő szándékkal segíti az olvasó tájékozódását.

Ezt tette a maga korában Ady Endre is, akinek publicisztikája életművének szerves részeként emelkedett klasszikus magasságba. Balogh Edgár szerint ezekben az írásokban „a vers és a novella forrásvidéke”-hez jutunk el, bennük „a politikai gondolatok prózája; mindennapi prózája, valóságbelisége” ölt testet. Jelentőségét és értékét jelzi az is, hogy az Akadémiai Kiadó 1955-ben útjára indított *Ady Endre összes művei* sorozatában tizenegy kötetben, később, más kiadók, további kiadásokban tették hozzáférhetővé, újabb s újabb nemzedékek közkincsévé a költő újságcikkeit, esszéit.

A műfaj iránti magas fokú érdeklődés jele az is, hogy a Nap Kiadó 1999 óta *Magyar esszék* címen könyvsorozatban jelenteti meg klasszikusaink – Illyés Gyula, Németh László, Kosztolányi Dezső, Somlyó György, Páskándi Géza –, továbbá jeles kortárs alkotók – a közelmúltban elhunyt Domokos Mátyás, Görömbei András,

Olasz Sándor –, valamint Csoóri Sándor, Kodolányi Gyula, Ágh István, Vasy Géza, Kis Gy. Csaba, Monostori Imre, Márkus Béla munkáit. A sorozat újabb kötetei közt találjuk az Ady Endre alkotásaiból válogatott és szerkesztett kiadványt.

Az olvasót bizonyára elgondolkoztatja, hogy száz év távlatából mit üzenhet, mit mondhat nekünk a maga korához oly sok szállal kötődő publicisztikai alkotás? Erre Ady Endre ad választ azokban az írásaiban, amelyekben a maga szerepéről az irodalom – s benne az esszéírás – értelméről és fontosságáról vall olvasóinak: „a mai magyarság, kultúr-magyarság lelkiismeretének hiszem magam” (*Önéletrajz*); a sajtó missziójának azt tekintette, hogy „korrigálja meg még azt, ami kevés megkorrigálható!... (*A sajtó és a parlament*) „...jaj volna nékem, ha csakugyan úgy volna, hogy poéta vagyok, s ezzel vége. Nem, nem, s úgy gondolom, s ez az egy éltet, valaki és valami más is volnék, s ha egyéb nem, de emberi és kiváltképpen magyar értelmeik és avult értelmi gazdagságok nyugtalanítója, gyújtogatója. (...) Bánom is én: értik-e verseimet, vagy sem, úgylis rettegek, hogy túlságosan és sokan értik, de a nagy dolog az, hogy vagy én voltam a nyugtalanság hozója, vagy ami tudományosabb: énáltalam hörgött föl manapság legnyugtalanítóbban a magyar társadalmat kínzó nyugtalanság.” (*Poéta és publikum*) „Én is azokhoz tartozom, akik a harag borának poharát ráköszöntötték egy

hitvány generációra. (...) Most vagy soha, annyi bizonyos, most vagy soha el kell válnia, vajon az irodalom tényleg jóslója, előzője minden társadalmi és politikai megújulásnak.” (*Magyar lelkek forradalma*) Ady valóban a magyarság lelkiismerete volt, a magyarságot kínzó kérdések bátor fölvetője, a haladás fékezőinek kérlelhetetlen haragosa, a társadalmi és politikai megújulás, „a forradalom: a teljességes Élet” hirdetője – verseiben és publicisztikájában, esszéiben egyaránt.

Nem véletlen, hogy a kötetet összeállító Ferencz Győző a roppant gazdag életműből zömében azokat az írásokat helyezte a mai olvasó reflektorfényébe, amelyek Ady Endre társadalom-átalakító törekvéseit, elképzeléseit és elvárásait tüzték tollhegyre. S mindjárt az első írásban elénk tárul a 19. századvégi közállapotból eredő kérdés: „Vajon haladunk-e?” (*Haladunk?...*) De lehet-e ott haladásról beszélni, ahol „egy-egy választás arra vall, hogy annyi képességünk sincs a modern parlamentáris élethez, mint a boxereknek” (*Turáni erkölcsök*), ahol „pár százezer ember kisajátítva tartja az országot” (*Panama és anarchia*), ahol „az új, az igaz nehezen hódít” (*Rodin, Pitrou és a szobrok*), ahol „ötven-száz évvel hátrább ballagunk még a kultúra külsőségeiben is nyugatibb népeknél” (*Kié legyen Budapest?*)...

A politikai közállapotokat kíméletlenül osztorozó „új igaz ember, Ady Endre” számos írásában előrevetíti a jövőt is: „Hiszem és vallom, hogy a forradalmi megújulás kikerülhetetlen Magyarországon.” (*Válasz Tóth Bélának*) „Ide új hit, új erő és új munka kell...” (*István király országa*) E nélkül nem szüntethető meg a kilátástalanság, a nincstelenség okozta súlyos társadalmi probléma: a százezres nagyságrendű kivándorlás. Önmagunk elveszejtése nem új keletű kérdés: „A mi atyáink, akik talán így-úgy magyarok lehettek, elfelejtették

megcsinálni a magyarságot. Magyarország régen nincs már, ami van, az csak pars negativa, amely avval különbözik a jól megrajzolódott fajtáktól, ami neki nincs.” (*Korrobóri*) Az orvoslás elmaradása még kilátástalanabb helyzetbe sodorhatja az országot. „Ha magunk nem tudjuk magunkat megmenteni, elvesztünk (...) Julián magyarjait elnyeli Amerika, bennünket pedig – Európa.” (*Julián magyarjai*)

Publicisztikai tevékenységének palettájáról nem hiányzik korának súlyos problematikája, a mind akutabbá váló nemzeti-ségi kérdés. A csaholó hazafiság egyfelől bűnbakot keres a társadalmi gondokra: „Ha baj van, itt vannak a zsidók. Az éhséget, a nyomort s mi minden bűnünket uszítsuk csillapítás okából a zsidókra.” (*A mennyeknek országa*) Másfelől azonban érzéketlen marad az erdélyi románság az ország integritását veszélyeztető törekvéseivel szemben. Az Óromániából kiűzött zsidók sorsán töprengve írja 1900. július 4-én: „Kikergeti egy olyan nép, mely őrült hazudozásaival az emberi jogokról belármázza az egész művelt világot. Mely siránkozik magyarországi testvéreinek rabszolga helyzetén. Mely perfid viselkedésével megérdemelné a művelt, liberális államok leszámoló fellépését. Az európai kormányok pedig hallgatnak.” (*Száz bujdosó család*)

A háborús készülődés forgatagában kevesen látják előre annak az országra nézve tragikus végkimenetelét. Ady Endre a *Huszedik Század* című folyóirat 1912. november–decemberi számában közli a magyarság előtt évtizedekig elhallgatott, a nyilvánosság elől elzárt, ma is megrázó hatású írását: *S ha Erdélyt elveszik?* Benne hitet tesz Erdély-szeretetről, a hozzá való ragaszkodásáról. „...az európai nemzet-társadalmak legparancsolóbban fejlődéses korszakában Erdély volt: Magyarország. (...) románjai például bibliafordítást ma-

gyar fejedelmek által kaptak.” A kisebbségi sorsba jutott magyarság szellemi emberei által megfogalmazott és meghirdetett transzszilvanizmus is meríthetett ebből a váteszi írásból, hisz Ady Endre az első közt fogalmazza meg: „Erdélynek külön lelke van”. Az erdélyi magyart és románt két ikergyermeknek nevezi, akiket gyökereiktől fosztana meg „ez az örült militáris világ, melyet ma még a szociáldemokrácia legáncsolni képtelen, diplomaták diagnózisa szerint kezd gyógyítani bennünket.” S amit hozzátesz, az előre vetíti Trianon bizarr, átkos döntését, annak következményét: „Mai barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamaros megvalósulása lehet tüzes vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt. (...) Beszéljünk-e a Romániába olvasztandó magyarságról, melynek, ha lehet, rosszabb, embertelenebb s főképpen otthontalanabb sorsa volna a mai erdélyi románokénál?” Mi ez, ha nem „Erdély egyetemes nyomorúsága”-nak alig egy évtized múltán történő beteljesülésének jóslata?! Nem egyszeri megézésről van szó. Ady 1912 áprilisában üdvözlétét küldte a szegedi börtönbe bevonult Octavian Gogának, „a románok nagy költője”-nek, „köszöntő szeretetet a nemes harcosnak”, ám két év múlva, 1914 januárjában már felismeri, hogy a „tisztelt barát” nem csupán nemzetiségi jogokért küzd. Fölteszi a kérdést: „szívednek-lelkednek teljes nyugalommal indultál el vezértársaiddal, hogy gyilkos szövetséget kössetek a te néped és az én népem ellen? (...) költő állhat orvgyilkosok közé? (...) Megéri-e egy távoli kiméra, hogy kiszolgáltassátok népeteket és a demokráciát a legalacsonyabb és legbrutálisabb úri uradalomnak?” (*Magyar és román*) 1915-ben már ráébred arra, hogy az „óromantikus Goga Octavian” nemzeti elfogultsága miatt méltatlanná vált arra, hogy vele kezét szorítson. Ekkor írja le

nemzeti érzését és elkötelezettségét talán legszebben kifejező gondolatát: „Nem vagyok büszke arra, hogy magyar vagyok, de büszke vagyok, hogy ilyen tébolyító helyzetekben is megsegít a magam letagadhatatlan magyar magyarsága.” (*Levél helyett Gogának*) S még egy gondolat, amely örök tanulságul szolgálhat minden honfitársunknak: „Nem tehetek róla, hogy érdekel, izgat, foglalkoztat a saját magyarságom s a magyarság együttes kínja, problémája, sorsa.” (*Egy bűnös vers*)

Ezekből a sorokból nem a nemzeti elfogultság hangja árad. Az ő víziójában – kora ideológiai áramlataival szemben – már 1905-ben a nacionalizmus alkonya vetül fel. „A nacionalizmus: dühödt hazafiság. De még az sem. A patrióta nevet ugyan sokszor kompromittálták már, de még mindig szentebb fogalom köpenye, hogysem a nacionalizmust fődhesse. A nacionalizmus nem hazafiság. A hazafiság valami olyan sine qua nonja az embernek és a társadalomnak, hogy még fogalommal sem kell sűríteni s szót sem keresni hozzá. A közös kultúrában s közös társadalmi munkában álló, becsületes, munkás emberek mind azok. Hazafiak, ha úgy tetszik. (...) a nacionalizmus arra jó mindenekfelett, hogy vele megmámorosított tömeg ne vegye észre, mi hiányzik neki, s mihez van joga.” (*A nacionalizmus alkonya*) A későbbiekben még árnyaltabban fogalmaz: „Ne ordítsuk mindig a hazát, de szeressük, s legyünk számára olyan értékesek, olyan jók, amilyenek csak lehetnek e nagyszerű, világosodó korszakban fejlett kultúremberek.” (*A hazafiság revíziója*) Magyarsága nem jelent számára akadályt más népek, nemzetek megbecsülésének: „a fajgyűlölet gyökereit is kiirtottam magamból (...) kevesen lehetnek még nálam gyengédebb és szeretőbb érzésűek a magyarországi nemzetiségekhez (...) a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség

csillagokhoz vezető útja számára.” (*Vallo-
más a patriotizmusról*)

Ady Endre írásainak „valóságbelisége”, a kor realitásainak talajából táplálkozó érdeklődése révén megsejtette, érzékelte s már 1902-ben hangot is adott az ország egységét veszélyeztető jeleknek, a majdani trianoni döntés következményeinek. „...a francia sajtónak állandó témája egy nagy birodalom felosztása, amely – nézetünk szerint – mihamar bekövetkezik... (...) Ha csak a jó sors nem segít, ez az ország pár évtized alatt össze fog omlani.” (*István király országa*) Érzékelteti a nemzetiségek bomlasztó politikájában rejlő veszélyeket: „...dalmát testvérünk, dr. Trescica Pavicia osztrák képviselő úr, aki most ott künn Amerikában – így írják az amerikai magyar újságok – szláv szövetséget csinál ellenünk, s Európa veszedelmének hirdet bennünket.” (*Magyarul is tudnak*) Ám azt is látja, hogy nemcsak külső okok vezethetnek az összeomláshoz. „Magyarország elmúlni készül. (...) Csakugyan halálra szánattunk? Sem ok, sem ész nem menthet meg bennünket? Vétkeztünk és életünkkel lakolunk most már?” (*Haldoklunk*)

Ady világgépére vetnek fényt azok az – e kötetben is szereplő – írásai, amelyekkel a pályatársak irodalmi munkásságát méltatja: Kosztolányi Dezső, Szini Gyula, Móricz Zsigmond, Lesznai Anna, Kaffka Margit, Jászi Oszkár, Krúdy Gyula, Tersánszky Józsi Jenő, Ignó Pál alkotásainak, a bennük levő gondolat- és érzésvilágnak jövőt formáló erőit tulajdonít: „Az új, elátkozott

(ráadásul nem is mindig politikai programmal dolgozó) magyar irodalom: valószínű előfutárja Magyarországnak megkésített, de most már nem sokáig halasztható, szociális átalakulásának.” (*Irodalmi háborgás és szocializmus*) Úgy érzi, hogy a századelő irodalmi élete válaszut előtt áll: „Most vagy soha, annyi bizonyos, most vagy soha el kell válnia, vajon az irodalom tényleg jóslója, előzője minden társadalmi és politikai megújulásnak?” (*Magyar lelkek forradalma*) Ő ennek a törekvésnek volt megintgathatatlan, tántoríthatatlan, következetes harcosa, vezéralakja.

A kötet esszéinek, publicisztikai írásainak központi vezéreszméjeként lebeg előttünk az alábbi mondat, amely jellegként is odairható a kötet fölé: „Tanítsuk meg látni és gondolkodni e keserves, elátkozott ország mártír-millióit.” (*A világoosság lobogója alatt*) Ez az az időtlen buzdítás, amely a későbbi korokban és ma is követendő mindazok számára, akik az ország, a nemzet javáért, jövőjéért küzdenek. Ugyanígy vállalhatjuk s vállalnunk kell Ady politikai testamentumként aposztrofálható szavait: „Mentsük meg a magyar népet – hasonlóan minden magyarországi népet! Népek joga, népek szövetkezése jöjjön! Demokrácia jöjjön, a demokráciában bízom. (...) Igaz emberség szálljon vissza a földre!” (*Üdvözlét az Országos Polgári Radikális Párt kongresszusához*)

A kötetet bő jegyzetanyag teljesíti ki, segít az írások megértéséhez, utal azok keletkezési körülményeire, értelmezi a politikai, művelődéstörténeti és egyéb utalásokat.

(*Ady Endre: A világoosság lobogója alatt. Válogatott publicisztikai írások. Válogatta és szerkesztette, valamint a jegyzeteket Vezér Erzsébet munkájának felhasználásával összeállította Ferencz Győző. Magyar esszék sorozat. Nap Kiadó, Budapest, 2012. ISBN 978-963-3320-07-5*)